

AINEVALDKOND „SOTSIAALAINED“

Ainevaldkonna õppeained

Ainevaldkonna õppeained on ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus. Kalamaja Põhikoolis õpitakse ajalugu alates 5. klassist, inimeseõpetust 2. klassist kuni 8. klassini ning ühiskonnaõpetust 6. ja 9. klassis.

Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse-tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmeis, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus

vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja ausust, hoolivust, vastutustunnet ning õiglust. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud soolise võrdsuse osas.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

Ainevaldkonna traditsioonid

Ainevaldkonna "Sotsiaaalained" traditsioonid Kalamaja Põhikoolis on:

- kodanikunädala tähistamine;
- vabariigi aastapäeva tähistamine;
- olümpiaadidel, simulatsioonidel osalemine;
- õppekäigud muuseumidesse (nt Tervisemuuseumi erinevad programmid);
- osalemine ainealastel võistlustel;
- külalislektorite kutsumine kooli (Seksuaaltervise Liit);
- inimeseõpetuse teemadega seotud teatrietenduste külastamine;
- sotsiaalsed projektid.

Üldpädevused

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamine.

Suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nendest oma tegutsemises juhinduda toetavad ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Kõik sotsiaaalained süvendavad lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus toetab väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskus seista vastu kesksete normide rikkumisele ning sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtete järgimine on üks õppekava üldeesmärke, mille kujundamisel on suurem rõhk ühiskonnaõpetusel.

Enesemääratluspädevuse aluseks on suutlikkus mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme.

Õpipädevus. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise plaanimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist. Suhtluspädevus. Kõik valdkonna õppeained kujundavad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja

tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest. Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõenduspõhiseid otsuseid.

Ettevõtlikkuspädevus. Ennekõike ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained õpetavad nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärgid, genereerima ideid ning neid ellu viima. Aineõpetuse kaudu kujundatakse algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele.

Digipädevus. Õpilased õpivad otsima infot, osalevad digitaalses sisuloomes. Õpilased oskavad end kaitsta digikeskkondade ohtude eest, oskavad kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid.

Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks üldpädevuste arengu toetamiseks ja õppekava läbivate teemade käsitlemiseks

Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut õpilastel. Üldpädevuste saavutamist toetab valdkonnaüleselt õppeainete eesmärgipärane lõimimine teistesse valdkondadesse kuuluvate õppeainetega ning läbivate teemade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine. Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades, kujundada oma väärtushoiakuid ja -hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust. Seejuures on väga oluline süsteemne ja järjepidev koostöö aineõpetajate vahel.

Üldpädevuste kujundamine ning läbivate teemade käsitlemise ja lõimingu korraldamise põhimõtted määratakse kooli õppekava üldosas ja rakendamine täpsustatakse valdkonnakavas.

Lõiming

Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe

hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhitakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusained. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

Tehnoloogia. Käsitletavate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetiliselt oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades;

Kunstained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust. Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslasse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

Läbivad teemad

Elukestev õpe ja karjääri plaanimine. Kujundatakse iseseisva õppimise oskus, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil.

Teabekeskond. Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldnimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest.

Põhikoolis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

1. lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatuse rõhuasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
2. arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
3. taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks;

4. arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;
5. võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, suunatakse tegema valikuid;
6. kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks;
7. rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;
8. rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid;
9. võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitlus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik.

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajaloõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaalainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmestamiseks näiteid ümbritsevast elust.

Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute

kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil.

Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnatel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüsides ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväarsuse üle

otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamist. Õpilase hoiakute ja väärtushinnangute kohta antakse tagasisidet. Kalamaja Põhikoolis hinnatakse inimeseõpetuse ainet 5.-7. klassini mitteeristavalt (A/MA), soovi korral võib õpetaja hinnata ka numbriliselt. 8. klassis hinnatakse õppeainet numbriliselt.

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest ja Kalamaja Põhikooli hindamisjuhendist.

Füüsiline õpikeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõendus põhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

1. mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
2. internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

1. korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses, ka koolihoovis;
2. kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
3. õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

AINEKAVAD

INIMESEÕPETUS

Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusalalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, ent peavad olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

HINDAMINE

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamist. Õpilase hoiakute ja väärtushinnangute kohta antakse tagasisidet.

Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnatena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppe teema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppe teema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnatel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede,

rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

II kooliaste - Inimeseõpetus

II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
4. On loov ja ettevõtlik.
5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.
7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.
8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.
9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.

12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.

13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.

14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.

15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
- 2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
- 3) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- 4) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
- 5) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
- 6) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
- 7) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- 8) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
- 9) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas;
- 10) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- 11) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
- 12) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
- 13) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
- 14) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
- 15) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
- 16) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- 17) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- 18) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- 19) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
- 20) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;

- 21) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatilisel ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- 22) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;
- 23) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
- 24) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
- 25) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
- 26) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
- 27) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
- 28) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
- 29) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
- 30) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
- 31) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
- 32) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust;
- 33) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
- 34) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
- 35) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
- 36) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- 37) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- 38) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
- 39) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
- 40) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
- 41) selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;
- 42) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;
- 43) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
- 44) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

5. KLASS

5. klassis käsitletakse tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi.

TERVIS JA TERVISLIK ELUVIIS

TEEMA OLULISUS: Tervist toetavate valikute tegemiseks vajab õpilane tõenduspõhiseid teadmisi tervise olemuse ja seda mõjutavate tegurite kohta.

Kooliastme lõpuks taotlevad teadmised, oskused ja hoiakud:

- teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist;
- mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajadust;
- väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele;
- on loov ja ettevõtlik;
- teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
Tervis Tervise olemus Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid.	Selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid. <ul style="list-style-type: none"> • nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid.

<p>Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad.</p> <p>Stress</p> <p>Stressiga toimetulek.</p>	<p>Seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks).</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid; • selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad.
<p>Meedia osa tervisega seotud otsustes.</p> <p>Terviseteemalised veebilehed.</p>	<p>Teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid.</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab reklaamide eesmärke, • eristab arvamust faktist
<p>Tervislik eluviis.</p> <p>Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus.</p> <p>Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis</p> <p>Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).</p>	<p>Toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist.</p> <p>Oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus.</p> <p>Koostab endale tervisliku toidumenüü ja analüüsib seda, lähtudes tervisliku toitumise põhimõtetest.</p> <p>Kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid.</p> <p>Selgitab, kuidas on toitumine seotud tervisega.</p> <p>Kirjeldab tegureid, mis mõjutavad inimese toiduvalikut.</p> <p>Teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid.</p> <p>Oskab hinnata oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest.</p> <p>Hindab ja oskab planeerida kehalise aktiivsuse piisavust oma igapäevategevustes.</p> <p>Toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust.</p> <p>Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.</p> <p>Väärtustab tervislikku eluviisi.</p>

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - väärtustab tervist, kirjeldab oma tervisenäitajaid.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arvestab rühmatöös inimeste erinevustega, peab kinni suhtlusreeglitest, seab eesmärged ja viib neid ellu.

Enesemääratluspädevus - järgib tervislikke eluviise, kirjeldab enda tervisenäitajaid, analüüsib ülesandes enda tegevust tervise hoidmisel.

Õpipädevus - seostab õpitavat varem õpituga, omandab mõistete selgitused, selgitab mõisteid oma sõnadega, koostab mõistekaardi ja definitsiooni, õpib selgeks mõned vaikuseminutite harjutused ja stressiga tegelemise tõhusad viisid.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt ja arusaadavalt, töötab paaris ja rühmas. Osaleb mängudes ja aruteludes, arvestab teistega.

Matemaatika, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab matemaatilisi sümboleid, arvutab, koostab diagrammi.

Ettevõtlikkuspädevus - seab tervise valikutega seotud eesmärged ja viib neid ellu.

Digipädevus - kasutab digivahendeid, eristab artiklites arvamust ja fakti.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - kujundab enesekontrolli oskust tervisega seotud eesmärkide elluviimisel.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - eristab ülesannetes erinevaid keskkondi (loodus-, tehis- ja inimkeskkond), jagab ülesandes jätmed vastavalt nõuetele.

Teabe keskkond ja meediakasutus - otsib infot veebist, ajakirjadest ja raamatutest.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab digivahendeid info otsimiseks.

Tervis ja ohutus - seostab õpitavat endaga, selgitab kuidas tema ise oma valikutega mõjutab oma tervist.

Väärtused ja kõlblus - oskab selgitada tervise olulisust.

Teised ained:

Eesti keel - loeb tekste, koostab definitsiooni ja mõistekaardi.

Kunstiõpetus - kujundab oma töid.

Matemaatika - objektiivsed tervise mõõdikud on numbrilised, arvutab kehamassiindeksi, mõõdab pulssi.

Loodusõpetus - geograafilise kaardi kasutamine. Kasutab korrektseid mõisteid.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Kokandus - tervislike toiduampsude valmistamine. Suhkrusisalduse grupitöö.

Ainetevahelise ja läbivate teemade lõimingu võimalus: klassi projektülesanne - tervist toetava tegevuse planeerimine ja läbiviimine. nt klassi matk, liikumisvahetund, kokandus.

MURDEIGA JA KEHALISED MUUTUSED

TEEMA OLULISUS: Murdeea muutused on oluline osa inimese arengust. Murdeas toimuvate füüsiliste, emotsionaalsete, vaimsete ja sotsiaalsete muutuste tundmine annab noorele tuge oma arengu iseärasuste mõistmisel ja nende aktsepteerimisel ning murdeea arenguülesannetega toime tulemisel.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
----------------------------	----------------------------------

<p>Murdeiga elukaares</p> <p>Murdeea olulisus</p> <p>Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused.</p> <p>Igäihel oma tempo.</p> <p>Toimetulek muutustega.</p> <p>Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünd.</p> <p>Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega.</p> <p>Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine</p>	<p>Nimetab murdeegas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi.</p> <p>Toob näiteid erinevast arengutempost murdeegas.</p> <p>Aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda.</p> <p>Teab, et murdeiga on varieeruv ning igäihel oma arengutempo.</p> <p>Teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.</p>
--	--

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - selgitab ülesannetes soorollide olemust ja murdeea tähtsust.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arvestab rühmatöös tema arvamustest erineva arvamusega.

Koostab voldiku tegemiseks plaani ning järgib seda.

Enesemääratluspädevus - selgitab murdeegas toimuvaid muutusi enesega seoses. Koostab mõistekaardi ja definitsiooni.

Õpipädevus - omandab murdeega seotud mõisted, seostab neid enesega, koostab definitsiooni ja voldiku.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt ja arusaadavalt, osaleb arutelus ja mängudes, koostab teksti, kasutab korrektset keelt, arvestab teistega.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab joonistel sümboleid, kasutab korrektseid suguelundite mõisteid.

Ettevõtlikkuspädevus - kasutab loovust voldiku koostamisel, kujundab töö, näitab initsiatiivi rühmatöös ja mängudes.

Digipädevus - kasutab infootsinguks digiseadmeid.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - eesmärgistab oma tegevust, suhtleb teistega arvestavalt ja lugupidavalt.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - teeb koostööd, suhtleb rahumeelselt rühmas ühise eesmärgi nimel, koostab ja kujundab voldiku..

Kultuuriline identiteet - on rühmas salliv teistsuguse arvamuse suhtes, tunneb juhtumikirjeldustes diskrimineerivad olukorrad.

Teabekeskond ja meediakasutus - kasutab ülesannete täitmiseks veebikeskkondi ja teatmikke, jälgib autorsust.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete tegemisel erinevaid arvutiprogramme.

Tervis ja ohutus - koostab voldiku hügieeni tähtsusest, lahendab juhtumeid.

Väärtused ja kõlblus - on rühmatöös viisakas.

Teised ained:

Eesti keel - kirjutab voldiku teksti selgitab mõisted.

Kunst - kujundab enda tööd.

Loodusõpetus - kasutab korrektseid mõisteid.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tunnis.

Ainetevahelise ja läbivate teemade lõimingu võimalus: kehapuhtuse voldiku koostamine ja kujundamine.

TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE

TEEMA OLULISUS: Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumise (sh terviseriskide) ennetamisel on võtmevaldkond turvalisuse ja heaolu loomisel.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
- Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.

- Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
- Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
- Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
<p>Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid).</p> <p>Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriohutus.</p> <p>Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid.</p>	<p>Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises:</p> <p>Riskikäitumine on käitumine, kui rikutakse teiste inimeste ja/või ühiskonnas kehtivaid reegleid ja norme nii, et sellise käitumise tagajärjed on kahjulikud inimesel endale (nt terviseriskid) ja/või teistele (nt vägivald)</p>
<p>Reeglid ja normid.</p> <p>Seadused (sh liikluseadus).</p> <p>Reeglite ja normide vajalikkus.</p>	<p>Selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid.</p>
<p>Meedia (sh reklaami) mõju otsustele.</p> <p>Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused.</p> <p>Usaldusväärsed infoallikad.</p> <p>Infootsing (sh tervise teemaline) usaldusväärsetest infoallikatest</p> <p>Internet, selle turvaline kasutus.</p> <p>Interneti ohud ja võimalused.</p> <p>Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane.</p>	<p>Toob näiteid meediaga seotud ohtudest</p> <p>Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine.</p> <p>Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust.</p>
<p>Uimastid</p> <p>Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele.</p>	<p>Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele.</p>

<p>Tervislikud valikud.</p> <p>Illeegaalsed ja legaalsed uimastid.</p> <p>Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele.</p> <p>Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energijaogid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).</p>	
<p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses).</p> <p>Oskus öelda “ei”.</p> <p>“Ei” ütlemise ja väljendamise viisid.</p> <p>Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed.</p> <p>Vastutus oma otsuste eest.</p> <p>Kaaslaste mõju otsustele</p> <p>Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine).</p> <p>Kiusamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.</p>	<p>Demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p>

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - selgitab miks uimastid on kahjulikud.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - tunneb kooli kodukorda, oskab sealt tuua näiteid, teeb rühmatöös koostööd.

Enesemääratluspädevus - koostab endale reeglistiku turvaliseks käitumiseks, seisab

mängulises ülesandes enda eest.

Suhtluspädevus - osaleb aruteludes ja mängudes, väljendab end arusaadavalt ja korrektses keeles, arvestab teistega, viitab töös autoritele.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab ülesannete täitmisel tõenduspõhiseid allikaid ja veebilehti, viitab kasutatud materjalidele.

Ettevõtlikkuspädevus - demonstreerib mängulises õpitegevuses kuidas uimastitest keelduda ning enese eest kiusamise olukorras seista. On ülesannete täitmisel loov, kasutab erinevaid kujundusviise.

Digipädevus - kasutab digivahendeid info leidmiseks ja töö vormistamiseks.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - näitab mängulises ülesandes toimetulekut keerulistes olukordades.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - osaleb rühmatöodes aktiivselt, järgib kooli kodukorda ning EV seadusi.

Kultuuriline identiteet - arvestab kõikide rühma liikmetega, suhtleb sõbralikult ning teisi väärtustavalt.

Teabekeskond ja meediakasutus - koostab turvaliseks meediakasutuseks reeglid, selgitab mis on arvamuse ja fakti erinevus. Tutvub erinevate artiklite ja veebilehtedega, otsib vajalikku teavet, õpib viitama.

Tehnoloogia ja innovatsioon - valib artiklid, veebilehed jms vastavalt seatud eesmärgile, kasutab tõenduspõhiseid allikaid, kasutab erinevaid veebiprogramme.

Tervis ja ohutus - selgitab miks on vaja järgida liikluseadust, hoiab oma jalgratta turvalisena, selgitab kuidas uimastid tervist mõjutavad, keeldub mängulises õppeolukorras uimastitest.

Väärtused ja kõlblus - järgib suhtluses viisakusreegleid, kuulab kõiki rühmakaaslasi, suhtleb kõigiga, selgitab mängulises ülesandes millised eelised on inimesel, kes järgib ohutust.

Teised ained:

Eesti keel - koostab teksti, definitsiooni, loeb tekste, kasutab korrektset keelt.

Kunst - kujundab oma tööd.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tunnis.

Loodusõpetus - kasutab korrektselt inimese kehaga seotud mõisteid.

Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne: liiklusohutuse või uimastite kasutuse vältimise teemalise lauamängu loomine rühmades.

Film “Röövlirahnu Martin” katab kogu teema käsitlese ja lõimib pädevused.

Röövlirahnu Martin | Jupiter

HAIGUSED JA ESMAABI

TEEMA OLULISUS: Abi andmine ja saamine ning esmaabi andmine on turvalise ja ohutu keskkonna loomise aluseks, tagades heaolu.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- On loov ja ettevõtlik.
- Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
- Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused. Haigestumise vältimise viisid.	Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist. Oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi.
Õnnetused. Õnnetuste vältimine. Esmaabi. Käitumine õnnetusjuhtumi korral. Abi kutsumine.	Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi. Kirjeldab, kuidas ennast ja teisi inimesi abistada õnnetusjuhtumi korral. Teab, kuidas toimida turvaliselt ohuolukorras ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik, päikesepiste). Nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid praktikas kasutada.

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - selgitab tervise väärtust rollimängudes ja projektülesandes.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arvestab rühmatöös inimeste erinevustega, peab kinni suhtlusreeglitest, teeb kõigiga koostööd, järgib mängulises olukorras ohutust.

Enesemääratluspädevus - näitab mängulises olukorras ohutut käitumist, selgitab ülesandes enda vastutust oma tervise eest.

Õpipädevus - kasutab õpitut rollimängudes ja praktilistes ülesannetes, nt elustamisvõtteid, sidumist, abi kutsumist ja andmist.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt ja arusaadavalt, töötab paaris ja rühmas. Osaleb mängudes ja aruteludes, arvestab teistega.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - esmaabi andes loendab, oskab leida rindkerel õige koha südamemassaažiks.

Ettevõtlikkuspädevus - teeb rühmatöös ettepanekuid mänguliste olukordade lahendamiseks, osaleb rühmatöös, kujundab oma töid.

Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde esitlemisel.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - leiab vajaliku info, eesmärgistab mängulises tegevuses oma tegevust, näitab mängulises tegevuses toimetulekuoskusi õnnetuse olukorras.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - toob näiteid õnnetuste põhjuste kohta.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - teeb rühmatöös ja mängulistes ülesannetes koostööd, arvestab reeglitega, on aktiivne.

Kultuuriline identiteet - arvestab teistega ülesandeid täites.

Teabekeskkond ja meediakasutus - näitab mängulistes ülesannetes kuidas leida vajalikku infot ja abi.

Tervis ja ohutus - annab mängulises olukorras esmaabi, kutsab abi.

Väärtused ja kõlblus - koostab esmaabi juhise.

Teised ained:

Eesti keel - koostab teksti, loeb teksti, kasutab korrektset keelt.

Kunst - kujundab oma töid.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Loodusõpetus - inimkeha tundmine.

Ainetevahelise ja pädevuste lõimimise ülesanne: rollimäng - abi kutsumine, abi andmine, enda ohutuse tagamine abi andjana.

Õpitulemused 5. klassi lõpus

II kooliastmes käsitletakse tervise ja suhtlemise teemasid, sealhulgas murdeiga ja kehalised muutused, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi, konfliktid ja probleemilahendus, positiivne mõtlemine.

Õpilane:

- kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust,
- teab enda põhilisi tervisenäitajaid: kehakaalu ja kehapiikkust, kehatemperatuuri, pulsisagedust ning enesetunnet;
- nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- väärtustab tervislikku eluviisi, hindab ja oskab planeerida kehalise aktiivsuse piisavust oma igapäevategevuses;
- koostab endale tervisliku toidumenüü ja analüüsib seda, lähtudes tervisliku toitumise põhimõtetest; selgitab, kuidas on toitumine seotud tervisega;
- oskab hinnata oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest;
- teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid; oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus;
- kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega; aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda;
- teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.
- väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist;
- kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid;
- teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada, ning kuidas abi kutsuda;
- kirjeldab tubaka ja alkoholi tarbimise kahjulikku mõju inimese organismile; väärtustab mitmekesisist positiivset ja tervislikku elu uimastiteta.
- oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi; selgitab ja toob näiteid, kuidas haigusi ravitakse meditsiiniliste ja rahvameditsiini vahenditega;

- teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest;
- teab, kuidas toimida turvaliselt ohuolukorras ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik ja päikesepiste);
- nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid praktikas kasutada;
- väärtustab enda ja teiste inimeste elu.
- kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskkonnast;
- eristab tegureid, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks või mitteturvaliseks ja tervist kahjustavaks; kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele.

6. KLASS

Õppeaine sisu 6. klassis

Suhtlemise teema: MINA JA SUHTLEMINE

TEEMA OLULISUS: Suhtumine endasse, enda positiivsete külgede nägemine ja mõistmine on nii eneseregulatsiooni kui tõhusate suhete loomise aluseks.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- on loov ja ettevõtlik;
- väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). Enesehinnang. Enesehinnangu kujunemine.	<p>Selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mõistab enesehinnangu olemust. • Saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist.

<p>Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine.</p> <p>Väärtused.</p> <p>Huvid.</p> <p>Võimed.</p>	<p>Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • oskab nimetada enda erinevaid omadusi • mõistab, et ennast saab pidevalt arendada
<p>Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel.</p> <p>Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas.</p> <p>Ettevõtlikkus ja tööelu.</p>	<p>Mõistab oma võimalusi algetada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest.</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi <p>Seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga.</p> <ul style="list-style-type: none"> • õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - iseloomustab ennast, kasutades positiivseid märksõnu, selgitab, miks tema ja teised klassikaaslased on olulised.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arvestab rühmatöös inimeste erinevustega, peab kinni suhtlusreeglitest, teeb kõigiga koostööd

Enesemääratluspädevus - kirjeldab enda omadusi, selgitab enda enesehinnangu kujunemist.

Õpipädevus - lisaks kirjeldamisele selgitab ja analüüsib enda omadusi, otsib vajalikku teavet, näitab mõnda õpimeetodit.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab õppes skeeme, katsetab erinevaid arvutiprogramme..

Ettevõtlikkuspädevus - on rühmatöodes aktiivne, võtab osa ülesannete lahendamisest, on ülesandeid tehes iseseisev.

Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - ettevõtete külastused; katsetab erinevaid õpimeetodeid, ülesannet täites kirjutab oma eesmärgid.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - kohalikule omavalitsusele ettepanekute koostamine noorte vaba aja kohta.

Kultuuriline identiteet - suhtub sallivalt ja koostöiselt rühmakaaslastesse, arvestab kaaslaste erinevustega.

Teabekeskond ja meediakasutus - kasutab meediat, sh sotsiaalmeediat ülesannete täitmisel.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab nutiseadmeid info otsimisel.

Väärtused ja kõlblus - kirjeldab ja selgitab ülesandes enda ja kaaslaste väärtusi, nende sarnasusi ja erinevusi.

Teised ained:

Eesti keel. Õpilane valib ühe muinasjutu või õpetaja annab kõigile sama muinasjutu. Õpilane valib loost endale kõige sarnasema tegelase. Tabelis analüüsib tegelase positiivseid ja mitte positiivseid omadusi ning käitumisviise. Seejärel toob välja enda sarnasused tegelasega. Mitte positiivsete omaduste korral toob näiteid kuidas neid muuta.

Loeb ja kirjutab tekste.

Ühiskonnaõpetus - ettepanekud kohalikule omavalitsusele.

Loovülesanne “unistuste kool”. Ettevõtete külastused.

Kunst - kujundab oma töid.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Suhtlemise teema: SUHTLEMINE TEISTEGA

TEEMA OLULISUS: Tõhusate enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste õpetamine seoses tõenduspõhise riskikäitumise ennetamise ja sekkumisega tagab turvalisuse ja heaolu..

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid;
- on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. teab, et “ei” ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
Suhtlemise mõiste. Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine) Verbaalne suhtlemine Mitteverbaalne suhtlemine.	Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb. <ul style="list-style-type: none"> • mõistab suhtlemise olemust • toob näiteid suhtlemise komponentide kohta Eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid. <ul style="list-style-type: none"> • mõistab suhtlemise kompleksust
Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele. Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised	Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele. <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab erinevaid käitumisviise

<p>Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele.</p> <p>Eelarvamused</p> <p>Stereotüübid</p> <p>Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele</p> <p>Sallivus.</p> <p>Aktsepteerimine.</p>	<p>Teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära.</p> <p>Toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus.</p> <p>Toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust.</p>
<p>Tõendus põhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel.</p> <p>“Ei” ütlemist eeldavad olukorrad.</p> <p>“Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus</p>	<p>Teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpitu olukorras „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seisemisel.</p> <p>Demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab kahjustavaid käitumisviise • selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata.
<p>Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpitu olukorras teemakohaseid probleeme.</p>	<p>Internet</p> <p>Interneti võimalused ja ohud</p> <p>Turvaline internetikasutus.</p> <p>Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades 	
---	--

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - selgitab suhtlemise olemust, esitab erinevate rahvaste traditsioone, nt tervitusi.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - esitab kehtestava käitumise näiteid, teeb rühmatöös koostööd, arvestab erinevustega.

Enesemääratluspädevus - kujundlikes ülesannetes valib sümbolid enda omadustest ja tegevustest lähtuvalt, valib rollimängus kehtestava käitumisviisi.

Õpipädevus - eristab ülesandes agressiivset ja alistuvat käitumist kehtestavast, harjutab kehtestava käitumisviisi kasutamist.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste, etendab mitteverbaalse suhtlemise elemente.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - kasutab ülesandes erinevaid sümboleid.

Ettevõtlikkuspädevus - sõnastab ülesandes küsimusi, osaleb rühmatöodes ja rollimängudes.

Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - harjutab positiivset enesekehtestamist ning suhtlemisoskusi, analüüsib enda tegevust suhtlemise olukordades.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - selgitab toodetel olevate sümbolite tähendust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - lahendab rollimängudes juhtumeid, eristades erinevaid käitumisviise, harjutab ei ütlemist.

Kultuuriline identiteet - mõistab ja selgitab mängulises ülesandes eelarvamuste ja stereotüüpide paikapidamatust.

Teabekeskond ja meediakasutus - harjutab verbaalseid ja mitteverbaalseid suhtlemise viise, valib ülesandes õige käitumisviisi.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme.

Tervis ja ohutus - ütleb mängulises ülesandes kahjustavale käitumisele ei, selgitab agressiivse käitumise tagajärgi.

Väärtused ja kõlblus - selgitab mõjutamise viise, sh positiivse mõjutamise võimalusi.

Teised ained:

Eesti keel - jutukese kirjutamine mitmetähenduslike sõnadega, koostab definitsiooni, kasutab korrektset keelt, esitab küsimusi.

Kunstiõpetus - exlibris, oma tööde kujundamine.

Kirjandus - sobivate kirjandusteoste või filmidega tutvumine.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Ühiskonnaõpetus - uudise kirjutamine, erinevate rahvaste suhtlemisviiside võrdlemine, mõjutamisviiside näited, turvalise internetikasutuse reeglid, hooliv suhtlemine (hea kodaniku tunnused).

Suhtlemise teema: SUHTED TEISTEGA

TEEMA OLULISUS: Sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamine ja prosotsiaalne käitumine kui enesemääratluspädevuse/eneseregulatsiooni alus.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist;

- väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv;
- kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus, väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena;
- mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastustus oma sõnade ja tegude eest

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
Inimeste erinevused. Vajadused. Väärtused. Erivajadused. Sallivus.	Toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi. <ul style="list-style-type: none"> • nimetab inimeste erivajadusi
Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus. Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis.	Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest. <ul style="list-style-type: none"> • selgitab miks sõbralik käitumine on kasulikum
Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.	Demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist. <ul style="list-style-type: none"> • nimetab sotsiaalseid oskusi, • toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta.
Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia. Tunded ja nende tõhus väljendamine.	Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada. <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et kõik tunded on normaalsed • oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - toob ülesandes näiteid inimeste vaheliste erinevuste kohta lähtudes rahvusest, väärtustab teisi.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - teeb rühmatöös koostööd, arvestab erinevustega.

Enesemääratluspädevus - selgitab enda õigusi ja kohustusi, kirjeldab inimeste vahelisi erinevusi ja sarnasusi.

Õpipädevus - analüüsib ülesandes enda teadmisi, otsib teavet, kasutab teavet mängudes.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste.

Ettevõtlikkuspädevus - esitab rühmatöodes ideid, osaleb klassi vabatahtliku tegevuse projektis.

Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - teadvustab ülesannetes oma sarnasusi ja erinevusi võrreldes teistega, toob nende kohta näiteid.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - osaleb reklaamide olemust ja sisu arutlevates ülesannetes, mõistab ja arvestab enda ja teiste õigustega.

Kultuuriline identiteet - toob ülesannetes näiteid erinevate rahvuste omaduste kohta, näitab üles sallivust klassi ühistöodes

Teabekeskond ja meediakasutus - analüüsib sotsiaalmeediaga seotud ohtusid ja võimalusi, selgitab arvamuse ja fakti erinevust.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme.

Tervis ja ohutus - mõistab, et sallimatus ja tõrjumine kahjustavad vaimset tervist.

Väärtused ja kõlblus - pakub abi, sh puudega inimestele, selgitab kuidas abi pakkuda

Teised ained:

Eesti keel - loeb ja mõistab tekste, koostab tekste, kasutab korrektset keelt.

Kunst - kujundab oma töid, jonistab erinevate tunnete väljendusi.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Ühiskonnaõpetus - lapse õigused ja kohustused, hea kodanik, filosoferimine.

Muusika - loovülesanne sõprusest.

Suhtlemise teema: KONFLIKTID JA PROBLEEMILAHENDUS

TEEMA OLULISUS: Konfliktide ja suhteprobleemide ennetamise ja lahendamise oskused on olulisemaid sotsiaalseid oskusi, mis tagavad turvalisuse ja heaolu.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärge;
- teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust;
- on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. teab, et “ei” ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest;
- on loov ja ettevõtlik

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
Konflikt kui suhteprobleem Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid.	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab konflikti häid ja halbu külgi. • Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise. • Valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi.

Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid.	
<p>Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel</p> <p>Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad.</p> <p>Probleemilahenduste eelised ja puudused.</p> <p>Koostöö võimalused</p> <p>Koostöise tegevuse eelised.</p>	<p>Näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab erinevaid probleeme • toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta <p>Lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.</p>
<p>Kaaslaste mõju otsustele.</p> <p>Abistav ja kahjustav mõju.</p> <p>Grupi surve.</p> <p>Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine).</p> <p>Toimetulek vägivallega, sh kiusamisega, abi saamise võimalused.</p> <p>Vastutus.</p>	<p>Kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist.</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab mõjutamise viise <p>Toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia.</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - väärtustab konfliktide ennetamise viise, arvestab kaaslaste erinevustega, on salliv.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - osaleb rühmatöös, arvestab teistsuguse arvamusega, suhtub kaaslastesse sõbralikult.

Enesemääratluspädevus - selgitab ja toob näited enda põhimõtete kohta.

Õpipädevus - omandab teemaga seonduvad mõisted, seostab ülesannetes õpitavat eelnevalt õpituga.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste.

Ettevõtlikkuspädevus - aitab rühmas leida probleemidele erinevaid lahendusi, osaleb aktiivselt ajurünnakus ja filosoferimises.

Digipädevus - kasutab digiseadmeid info leidmisel ja tööde vormistamisel.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - teadvustab ja selgitab ülesannetes enda probleemide ja konfliktide lahendamise viise ning ennetamise võimalusi.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - toob näiteid konfliktide rahumeelse ja vägivallatu lahendamise kohta, arvestab rühmatöodes endast erinevate arvamustega, arvestab enda ja teiste õigustega.

Kultuuriline identiteet - väljendab rühmatöodes ja ülesannetes sallivust teistsuguse arvamuse suhtes, toob näiteid erinevatest konfliktilahendustest.

Teabekeskond ja mediakasutus - leiab meediast ja internetist näiteid erinevate konfliktilahenduste kohta.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme.

Tervis ja ohutus - toob näiteid kuidas vaimne ja füüsiline vägivald inimest kahjustavad.

Väärtused ja kõlblus - toob ülesannetes näiteid sõbraliku, kehtestava ja reeglitest lähtuva käitumise ning konfliktide ennetamise kohta.

Teised ained:

Eesti keel - loeb teksti, koostab teksti.

Kunst - kujundab oma töid.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Ühiskonnaõpetus - filosoferimine, konfliktide põhjused ja liigid

Suhtlemise teema: POSITIIVNE MÕTLEMINE

TEEMA OLULISUS: Inimeses positiivse nägemine on sallivuse ning toetavate inimsuhete ja heaolu aluseks.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- väärtustab inimese positiivse omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
Positiivne mõtlemine. Positiivne enesesisendus. Positiivsed omadused.	<ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta. • Märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - teadvustab oma väärtushinnanguid, kirjeldab inimeste positiivseid omadusi.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - teeb rühmatöodes koostööd.

Enesemääratluspädevus - nimetab, kirjeldab ja põhjendab ülesannetes enda positiivseid omadusi.

Õpipädevus - kasutab kursuse jooksul omandatud teadmisi eneseanalüüsis.

Suhtluspädevus - väljendab end selgelt, kasutab korrektset keelt, esitab ja põhjendab aruteludes oma seisukohti, arvestab rühmatöös teistega, loeb ja mõistab tekste.

Ettevõtlikkuspädevus - osaleb rühmatöodes aktiivselt, esitab ideid ning probleemide lahendusi.

Digipädevus - kasutab info otsinguks ja tööde vormindamiseks nutiseadet.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - kirjeldab ja selgitab enda omadusi.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - kirjeldab ja selgitab enda kui suhtleja ja rühmakaaslase oskusi.

Kultuuriline identiteet - toob näiteid inimeste erinevuste kohta, erinevate omaduste kohta.

Tehnoloogia ja innovatsioon - kasutab ülesannete täitmisel erinevaid arvutiprogramme.

Tervis ja ohutus - toob näiteid turvalise ja hooliva suhtlemise kohta.

Väärtused ja kõlblus - väärtustab mängulises tegevuses positiivseid suhtlusviise, peab kinni kokkulepetest.

Teised ained

Eesti keel - loeb ja mõistab tekste, koostab tekste.

Kunst - kujundab oma töid.

Liikumisõpetus - liikumispausid ja -mängud tundides.

Ühiskonnaõpetus - positiivsed omadused kattuvad ka heaks kodanikuks olemisega.

Õpitulemused 6. klassis

Õpilane:

- Analüüsib enda iseloomujooni ja -omadusi, väärtustades positiivseid jooni ja omadusi;
- Mõistab, mis mõjutab enesehinnangut ning kuidas see kujuneb;
- Mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpituatsioonis oma käitumise kontrolli, saades hakkama vihaga ja teiste emotsioonidega;
- Oskab selgitada ja põhjendada oma väärtusi seoses eneseanalüüsiga;
- Tunneb ära enda ja teiste inimeste põhilised vajadused ning teadvustab neid;

- Teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust; eristab verbaalset ja mitteverbaalset suhtlemist;
- Kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele;
- Demonstreerib õpituatsioonis aktiivse kuulamise võtteid;
- Teadvustab eelarvamuste mõju suhtlemisele igapäevaelus ja toob selle kohta näiteid;
- Eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele;
- teab, et „ei” ütlemine on oma õiguste eest seismine, ning oskab partnerit arvestavalt öelda „ei” ennast ja teisi kahjustava käitumise korral ning aktsepteerib partneri „ei” ütlemist ennast ja teisi kahjustava käitumise korral;
- Kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamise, jagamise, koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus; oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta;
- Väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise abistamist;
- Demonstreerib õpituatsioonis oskust näha olukorda teise isiku vaatenurgast;
- Tähtsustab oskust panna end teise inimese olukorda ja mõista tema tundeid ning väärtustab empaatilist suhtlemist;
- Kirjeldab kaaslaste rühma arvamuste, valikute ja käitumise mõju ning surve tagajärgi;
- Mõistab isikuseärasusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi;
- Selgitab konflikti häid ja halbu külgi ning aktsepteerib konflikte kui osa elust; teab, eristab ja kirjeldab efektiivseid ning mitteefektiivseid konflikti lahendamise viise;
- Teab ja oskab õpituatsioonis otsuseid langetades leida erinevaid lahendusviise;
- Selgitab ja kirjeldab eri situatsioonidesse sobiva parima käitumisviisi valikut;
- Väärtustab vastutuse võtmist otsuseid langetades;
- Nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi; väärtustab positiivset mõtlemist.

III kooliaste – Inimeseõpetus

III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.

3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
5. On loov ja ettevõtlik.
6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
- 2) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;
- 3) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
- 4) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
- 5) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
- 6) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
- 7) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;
- 8) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
- 9) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
- 10) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;

- 11) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega;
- 12) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;
- 13) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
- 14) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- 15) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
- 16) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- 17) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
- 18) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- 19) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- 20) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;
- 21) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
- 22) demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- 23) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
- 24) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 25) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
- 26) analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
- 27) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- 28) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
- 29) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
- 30) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- 31) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- 32) demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;
- 33) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;

34) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

7. KLASS

Õppeaine sisu 7. klassis

Inimese areng ja murdeiga

TEEMA OLULISUS: Inimese areng erinevates arenguvaldkondades ja erinevatel arenguperioodidel toetab teadlike (ka terviseteadlike) otsuste tegemist eaperioodi arenguülesannete täitmisel.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
- Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
- Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud. Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares.	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; • Seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.	Selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus – enesekirjelduses arusaamine, mis seob inimest tema bioloogiliste vanematega ja mis teiste lähedaste inimestega.

Enesemääratluspädevus - ülesannetes murde- ja noorukieas toimuvate muutuste kirjeldamine ja selgitamine.

Õpipädevus – loetu mõistmine ja arusaamine, küsimustele vastamine, teabe otsimine.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - koostöö rühmas ja paaris, erinevate arvamuste aktsepteerimine.

Suhtluspädevus - koostöö rühmas ja paaris, selge eneseväljendus.

Matemaatika-, loodusteadusete ja tehnoloogiaalane pädevus - elukaare mudelil matemaatiliste andmete kasutamine, suguelundite korrektselt nimetamine.

Ettevõtlikkuspädevus - oma õpitegevuse planeerimine, rühmatöodes initsiatiivi näitamine.

Digipädevus - ülesannete lahendamisel ja teabe otsimisel digivahendite kasutamine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - oma huvide, tugevuste, nõrkuste, väärtuste, hoiakute kaardistamine, iseseisva õppimise arendamine individuaalülesannetes, stereotüüpsete suhtumiste mõistmine.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - kultuurilise mitmekesisuse mõistmine ja rühmatöodes sellega arvestamine.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - ülesannete lahendamisel loovuse kasutamine, initsiatiivi näitamine.

Kultuuriline identiteet - murdeea vaimsete ja sotsiaalsete muutuste käsitlemisel mõistmine ja näidete toomine erinevate kultuuride kohta täisealiseks saamise rituaalides.

Tervis ja ohutus - murdeega seotud muutuste kirjeldamine, mõistmine, enesega seostamine.

Tehnoloogia ja innovatsioon - loob esitluse kasutades slaidiesitlus või postrite programme.

Väärtused ja kõlblus - sallivuse ja erinevuste aktsepteerimise mõistmine ja õppetöös (ning mujal) selle kasutamine, näidete toomine.

Teised õppeained:

Eesti keel - enesekirjelduse ja võrdluse kirjutamine, küsimuste koostamine ja neile vastamine.

Bioloogia - pärilikkus ja keskkonnategurid, inimese anatoomia ja füsioloogia ning murdeiga.

Matemaatika - arvandmete kasutamine.

Kunst - tööde kujundamine.

Liikumisõpetus - liikumispausid tunnis.

Inimene, valikud, õnn

TEEMA OLULULISUS: Eneseregulatsiooni oskuste ja õpioskuste arendamine turvalisuse ja heaolu allikana.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
- Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
- On loov ja ettevõtlik

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist. Positiivse minapildi kujundamine.	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; • Toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus. Enesekasvatuse võtted. Enesearendamine oma elutee kujundamisel. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui) heaolu alus..	Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus; Analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus- oma väärtushinnangute teadvustamine.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus- eneseteostamine läbi kindla eesmärgi ja plaani, väärtushinnangute erinevuste mõistmine ning selgitamine.

Enesemääratluspädevus - suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, kirjeldada ning analüüsida enda omadusi, valida asjakohane tegutsemisviis.

Õpipädevus - eesmärgi täitmise süsteemne planeerimine,, oma teadmise analüüsimine.

Suhtluspädevus - selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendamine, töötamine rühmas ning paaris,

Ettevõtlikkuspädevus- eesmärkide seadmine, plaani koostamine ja nende elluviimine.

Digipädevus - ülesannete lahendamisel ja teabe otsimisel digivahendite kasutamine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - teadlikult eesmärgi täitmine tegevusplaani järgi, enda omaduste, tugevuste, võimete määratlemine, enese arendamise kavandamine ja elluviimine (enesekasvatuse meetodid).

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - ülesannete lahendamisel loovuse kasutamine, initsiatiivi näitamine, plaanide kujundamine ning nende elluviimise sammude koostamine

Kultuuriline identiteet - enda päritolu uurimine ja analüüsimine, kultuurilise sallivuse kujundamine.

Tervis ja ohutus - positiivsete mõtete kirjapanek teise inimese kohta aitab kaasa teise inimese kujunemisele vaimselt ja emotsionaalselt terveks ühiskonnaliikmeks.

Väärtused ja kõlblus - erinevate väärtushinnangute mõistmine, teistele komplimentide sõnastamine, oma seisukohtade põhjendamine.

Teised õppeained:

Eesti keel - enesekirjelduse ja komplimentide kirjutamine. Selge eneseväljendus probleemi kirjeldamisel ja selle lahendamise.

Kunst - kollaaži tegemine ja loovülesande kujundamine

Liikumisõpetus - liikumispausid tunnis.

Inimene ja rühm

TEEMA OLULULISUS: Inimene on sotsiaalne olend ning teeb koostööd erinevate inimestega erinevates rühmades, säilitades samal ajal sõltumatuse.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus.
Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
- On loov ja ettevõtlik
- Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
----------------------------	----------------------------------

<p>Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest; • Toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist; • Analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades
<p>Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.</p>	<p>kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olukorras toimetulekut rühma survega;</p>

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - erinevate gruppide ja juhtimisstiilide olemuse mõistmine, teistmeliste õiguste ja kohustuste mõistmine ning analüüsimine.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - arusaamine erinevatest reeglitest ja normidest eri keskkondades; arutelu sõltumatuse teemal, erinevates olukordades sõltumatuse säilitamist analüüsimine.

Enesemääratluspädevus- arusaamine enda erinevatest rollidest, õigustest ja kohustustest.

Suhtluspädevus - rühmatöös koostööna eri gruppide analüüsimine, töötamine rühmas ja paaris

Ettevõtlikkuspädevus - probleemide nägemine, analüüsimine, rühmatöös initsiatiivi näitamine, oma õppetegevuse kavandamine.

Digipädevus - ülesannete lahendamisel ja teabe otsimisel digivahendite kasutamine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine- erinevate rollide eri rühmades nägemine, analüüsimine, enese rollide kirjeldamine, rollidesse stereotüüpse suhtumise äratundmine.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - ülesannete lahendamisel loovuse kasutamine, initsiatiivi näitamine, koostöö tegemine erinevate klassikaaslastega.

Tervis ja ohutus - riskikõhtade ja stereotüüpsete lähenemiste nägemine gruppide, rollide, õiguste ja kohustuste puhul.

Väärtused ja kõlblus - grupi reeglite ja nende järgimise vajaduse mõistmine, grupi surve äratundmine, sellega toimetuleku analüüsimine, sallivuse tähtsuse selgitamine.

Teised õppeained:

Eesti keel - selge eneseväljendus probleemi kirjeldamisel ja selle lahendamisel.

Ühiskonnaõpetus - lapse õigused ja kohustused.

Kunst - tööde kujundamine.

Liikumisõpetus - liikumispausid tundides.

Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine

TEEMA OLULISUS: Inimese teaduspõhised teadmised oskused ja hoiakud toetavad tema heaolu ja tervisekäitumist isiklikul ja ühiskonna tasandil.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

- Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
- Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
<p>Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu).</p> <p>Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil.</p> <p>Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; • Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
<p>Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused.</p> <p>Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand.</p>	<p>Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;</p>
<p>Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas.</p> <p>Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.</p>	<p>Toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;</p>

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - lapse õiguste väärtustamine, mõistmine, et õigustega kaasnevad kohustused, üldinimlike väärtuste mõistmine ja nende sõnastamine.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - teise lapse õiguste austamine samaväärselt enda omadega. Juhindumine lapse õigustest ja käitumine vastavalt. Abivajaja märkamine.

Enesemääratluspädevus - enda seisukohtade mõistmine seoses lapse õigustega, tervist toetavate valikute selgitamine ja tegemine seoses uimatitega.

Õpipädevus - kava koostamine ja selle teostamine, uimastite tervist kahjustava toime mõistmine ning selle järgi valikute tegemine.

Suhtluspädevus - enese asjakohane väljendamine rühmatöös, oma arvamuse põhjendamine, töötamine rõhmas ja paaris.

Ettevõtlikkuspädevus - probleemide märkamine lahenduste pakkumine, lahendamine, asjatute riskide vältimine, arukate riskide mõistmine.

Digipädevus - ülesannete lahendamisel ja teabe otsimisel digivahendite kasutamine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine - oma õpi- ja suhtlusoskuste arendamine, enda ning teiste õiguste mõistmine, sotsiaalsete toimetulekuoskuste arendamine uimastitega seotud olukordadega seonduvalt.

Teabekeskond ja meediakasutus - erinevate abisaamise võimaluste leidmine, sobiva teabe leidmine, nutiseadmete mõistlik ja asjakohane kasutamine.

Tehnoloogia ja innovatsioon - infootsingu teostamine, erinevate infootsingute programmide kasutamine, sobiva info eristamine valeiinfost..

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - ülesannete lahendamisel loovuse kasutamine, initsiatiivi näitamine, kogukonnas noorte heaolu võimaluste märkamine ja ettepanekute tegemine.

Tervis ja ohutus - vaimse tervise tähtsustamine, tervislike valikute eelistamine uimastitega seotud olukordades, laste heaolu kitsaskohtade märkamine kogukonnas, enda tervise tähtsustamine.

Väärtused ja kõlblus - lapse õiguste tundmine, neile vastavalt käitumine, abivajaja märkamine. Probleemide lahendamisse panustamine kooli tasandil.

Teised õppeained:

Ühiskonnaõpetus - lapse õigused ja kohustused.

Eesti keel - juhtumite lugemine ja analüüsi kirjutamine.

Bioloogia - inimese füsioloogia seoses uimastite mõjuga.

Kunst - tööde kujundamine.

Liikumisõpetus - liikumispausid tundides.

Õpitulemused 7. klassi lõpus

Õpilane:

- Iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseast täiskasvanuikka;
- Kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid;
- Toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma elutee kujundajamisel;
- Kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust.
- Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
- Kirjeldab positiivse endasse suhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi;
- Kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määramiseks;
- Kirjeldab inimeste erinevaid iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi ning mõistab toetavate suhete rikastavat iseloomu;
- Kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi;
- Demonstreerib õpitu olukorras tõhusaid konfliktide lahendamise viise.
- Iseloomustab erinevaid rühmi ning liigitab neid suuruse, liikmete vahelise läheduse ja ülesande järgi;
- Kirjeldab inimeste erinevaid rolle rühmades ning nende mõju inimese käitumisele;
- Mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ja korraldamisel;
- Võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab nende erinevusi;
- Kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi;
- Selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes;
- Väärtustab inimsuhteid toetavaid reegleid ja norme.

- Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlemisoskus;
- Demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalda korral koolis;
- Eristab legaalseid ja illegaalseid uimasteid;
- Kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju inimese füüsilisele tervisele.
- Kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi;
- Selgitab, milles seisneb suguküpsus;
- Kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks;
- Selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist;
- Kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist;
- Kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhetes;
- Selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid.
- Õpilane mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu.

8. KLASS

Õppeaine sisu 8. klassis

Tervise käitumine

TEEMA OLULISUS: Turvaline tervisekäitumine ning keskendumine füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele tagab inimese heaolu lähiümbruses ja ühiskonnas. Valdkonna allikakriitilisus ja allikate usaldusväärsus iseloomustab nüüdisaegset õpikeskkonda.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud.

- Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi;
- Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
- Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
<p>Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis.</p> <p>Tervise aspektide vastastikused seosed.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest; • Analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
<p>Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele.</p>	<p>Analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;</p>
<p>Tervisealased infoallikad, Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus.</p>	<p>Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; Analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsus;</p>
<p>Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek.</p> <p>Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.</p>	<p>Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;</p>
<p>Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad.</p> <p>Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit.</p>	<p>Toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest; Analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muutusi eluviisis;</p>
<p>Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele.</p> <p>Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus.</p> <p>Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad.</p>	<p>Analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;</p>

Keskkonnateadlik tegevus lähieesmärges ja kogukonnas kui terviseedendus.	Toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
--	---

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - väärtustab tervist, liikumist, tervist toetavat toitu, positiivseid emotsioone, seotust teiste inimestega.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - vastutustundliku tarbija kujundamine, töötamine rühmas ja paaris, reeglite järgimine.

Enesemääratluspädevus - tervislike eluviiside järgimine, teemakohaste näitete toomine, oma tervisekäitumise analüüsimine ja hindamine, ohtu käitumise mõistmine ja eelistamine.

Õpipädevus – tervisekäitumisega seotud teabe otsimine, kasutamine, analüüsimine, vaeinfo äratundmine. Õpitu põhjal soovitude kirjutamine ja enesehindamine. Vaimse tervise edendamiseks asjakohase infot otsimine ja leidmine. Aja planeerimine ja selle järgimine.

Suhtluspädevus - oma ja rühma seisukoha kujundamine ülesannetes ning nende esitlemine. Selge eneseväljendus analüüsi kirjutamisel ja kaaslastega suhtlemisel, korrektne viitamine autorile.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus – teaduspõhiseid infoallikate leidmine tervise alal. Graafikute analüüsimine ja lugemine. Objektivsete ja subjektiivsete tervisenäitajate väärtuste mõistmine. Diagrammide lugemine ja koostamine.

Ettevõtlikkuspädevus - terviseiga seotud ohukohtade märkamise ja lahenduste pakkumine.

Digipädevus - otsingumootori abil leitud infot hindamine selle asjakohasuse ja usaldusväärsuse põhjal. Digivahendite kasutamine ülesannetes, erinevate veebikeskkondade kasutamine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - kooliõe ameti tutvustus, tervisedenduse õppeprogrammi tutvustamine. Teadlike otsuste kaudu oma aja juhtimine. Teadlike valikute tegemine tervisekäitumises.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - toidu ja keskkonnasõbralike liikumisviiside väärtustamine, elukeskkonna hoidmise viiside tundmine, sh prügi sorteerimise põhimõtted.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - miniuuringu kavandamine, läbiviimine, analüüsimine, probleemidele lahenduste otsimine, reklaamide kujundamine ja koostamine.

Kultuuriline identiteet - teiste rahvaste toitude väärtustamine, erinevuste aktsepteerimine.

Teabekeskond ja meediakasutus - kriitilise teabeanalüüsi oskuse arendamine, reklaamide mõistmine ja analüüsimine.

Tehnoloogia ja innovatsioon - erievate veebilehtede ja programmide kasutamine teabeotsingul ning tööde koostamisel.

Tervis ja ohutus -tervise ja turvalisusega seotud tõenduspõhise informatsiooni otsimine, leidmine ning otsuste tegemine. Terviseriskide ning ohtude märkamine. Oma tervisekäitumise analüüsimine, tervist toetava käitumise eelistamine, tervisekäitumise muutmise vajaduse märkamine. Vaimse tervise hindamine, vaimse heaolu jaoks vajalike tegevuste ning vahendite analüüsimine.

Väärtused ja kõlblus - väärtustab loodust, säästikkust.

Teised õppeained:

Ühiskonnaõpetus - Kriitiline infoallikate kasutamine, usaldusväärse allika tunnuste teadmine. Probleemidele lahenduste pakkumine KOV tasandil.

Eesti keel - tekstist olulise leidmine. Korrektnee keelekasutus esitlusel, plakatitel, soovitude kirjutamisel ja analüüsis.

Kunst - plakatite kujundamine. Kokkuvõtte tegemine kasutades sümboleid ja pilte.

Kirjandus- arutluse kirjutamine.

Bioloogia - tervisenäitajate olemuse avamine ja mõistmine.

Geograafia - keskkonna, sh loodus- ja inimkeskkonna mõiste, säästlikkuse võimalused.

Matemaatika- keskmiste arvutamine, tabelite ja graafikute lugemine. Tervisenäitajate

vahemike hindamine.

Liikumisõpetus - liikumispausid tundides, liikumisviiside harjutamine.

Kokandus - tervislike toiduretseptide loomine ja kasutamine.

Suhted ja seksuaalsus

TEEMA OLULISUS: Tervete ja turvaliste suhete (sh seksuaalsuhete) hoidmine ja väärtustamine. Seksuaalsus ja seksuaalkäitumise mitmekesisus. Keha ja välimuse muutmine, sh võimalikud terviseriskid, müüdid.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud:

Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.

Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.

Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.

Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuue, paarisuhe). Lähisuue ja tunded lähisuhtes. Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. Armastuse liigid ja mitmekesisus	<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata; • Kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;

<p>paarisuhtes.</p>	
<p>Lähisuhtevägivad ja selle liigid. Turvalised lähisuhted. Abi saamise võimalused.</p>	<p>Analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;</p>
<p>Seksuaalsus. Seksuaalsuse mitmekesisus. Seksuaalkäitumine. Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne) Seksuaalne orientatsioon. Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp.) Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine.</p>	<p>Selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust; Mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.</p>
<p>Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega. Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus</p>	<p>Toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest. Analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.</p>

Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.	Toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
--	--

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - terveite ja turvaliste lähisuhete väärtustamine, vägivaldast hoidumine, enda ja teiste õiguste väärtustamine, kohustuste tundmine, erinevuste aktsepteerimine.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - abivajaja märkamise suhetes. Inimeste erinevuste aktsepteerimine. Töötamine rühmas ja paaris.

Enesemääratluspädevus - enese mõistmine erinevates kiindumussuhetes, oma käitumise analüüsimine, ohutu käitumine suhetes. Stereotüüpsete hoiakute märkamine, nendest hoidumine, seksuaalse enesemääratluse teadmine. Suhteprobleemide rahumeelse ja ennastkehtestava lahendamise õppimine.

Õpipädevus – kohtinguvägivalla eri vormide teadvustamine ja märkamine. Seksuaalsusega seotud mõistete tundmine, teadvustamine, et need on osa inimese identiteedist. Rasestumisvastaste vahendite tundmaõppimine. Küsimustele vastuste leidmine etteantud materjalist. Turvalise seksuaalkäitumise kui olulise elu osa mõistmine, sellest suhetes lähtumine.

Suhtluspädevus - selgete ja asjakohaste lausete koostamine. Üksteise kuulamine, kaaslasele kokkuvõtte tegemine ja informatsiooni edasi andmine. Asjakohane suhtlus rühmatöös ja seisukohtade põhjendamine. korrektne viitamine.

Ettevõtlikkuspädevus - suhteprobleemide nägemine, neis peituvate võimaluste märkamine, liigsete riskide vältimine, paindlikkus suhetes.

Digipädevus - digivahendite kasutamine õppetöös, sobiva info leidmine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - stereotüüpsetest hoiakuste ja käitumisviisidest hoidumine, enese tundmaõppimine erinevates suhetes, iseseisva arvamuse kujundamine.

Keskkond ja jätkusuutlik areng - mõistmine, et pereloomine ja lähedussuhe on teadlik valik, sobivate raseduse ja STHL vahendite valiku põhimõtete tundmine.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - aktiivne töötamine rühmas, ideede genereerimine, manipulatsiooni äratundmine suhetes.

Kultuuriline identiteet - mitmekesisuse, sh seksuaalse. Hoidumine stereotüüpide kasutamisest suhtlemisel, diskrimineerimise äratundmine.

Teabekeskond ja meediakasutus - kriitiline sobiva info leidmine suhete ja seksuaalsuse kohta, kriitiline suhtumine reklaamidesse, stereotüüpsete reklaamide märkamine.

Tehnoloogia ja innovatsioon . digivahendite kasutamine õppetöös, ülesannete lahendamisel erinevate arvutiprogrammide kasutamine..

Tervis ja ohutus - erinevate kiindumussuhtete tähtsustamine, hooliv ja lugupidav käitumine enda ja teiste suhtes. Turvaline käitumine aitab kaasa turvalise inim- ja suhtekeskonna kujundamisele, sh hoidumine juhusuhetest. Arusaamine iseendast aitab kujuneda terveks ühiskonnaliikmeks.

Väärtused ja kõlblus - tervete suhete väärtustamine ja sekkumine võimaluste piires. Võrdne kohtlemine kui üldtunnustatud väärtus. Turvalised seksuaalsuhted ja vastutus.

Teised õppeained

Eesti keel - loeb ja mõistab loetut, korrektne tekstiloome, videote vaatamine.

Bioloogia - inimese anatoomia ja füsioloogia.

Kunst - tööde kujundamine.

Liikumisõpetus - liikumispausid tundides.

Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine

TEEMA OLULULISUS: Tõhusad sotsiaalsed oskused aitavad riskikäitumist vähendada nii isiklikul ja ühiskonna tasandil.

- Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud.
- Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
- Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.

Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused
Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused.	Demonstreerib õpituatsioonis inimväarikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääramused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus.	Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades	Demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;

LÕIMING: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained.

Üldpädevused:

Kultuuri- ja väärtuspädevus - inimsuhtete, inimliku mitmekesisuse, vägivaldatu suhtlemise, tervisliku eluviisi väärtustamine. Abivajaja märkamise, võimaluste piires abistamine.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus - inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi aktsepteerimine ning nendega suhtlemisel arvestamine. Hoolivuse ja vastutustundlikkuse tähtsustamine. Esmaabi andmise oskuse omandamine. Töötamine rühmas ning paaris.

Enesemääratluspädevus - enda käitumist analüüsimine erinevates olukordades. Ohutu käitumine, tervislike valikute tegemine uimastite ja vägivaldaga seotud olukordades. "Ei" ütlemise harjutamine ja omandamine.

Õpipädevus – esmaabi andmise oskuse õppimine ja arendamine, õpitu kasutamine erinevates olukordades, sh uimastite, vägivald ja kiusamisega seonduvalt.

Suhtluspädevus - selge eneseväljendamine, erinevate arvamustega arvestamine, sallivuse näitamine, oma seisukohtade põhjendamine, korrektse viitamise kasutamine.

Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus - tõendus põhiste otsuste tegemine, otsustamine lähtuvalt ohutust tõendus põhisest infost.

Ettevõtlikkuspädevus - ideede esitamine rühmatöös, oma arvamuse ja käitumise eest vastustuse võtmine.

Digipädevus - digivahendite, kasutab etteantud digikeskkondade kasutamine.

Läbivad teemad:

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine - teadlike otsuste tegemine, stereotüüpsete otsuste vältimine, iseseisva arvamuse kujundamine, manipulatsioonile vastu seismine. Kooliõe ja kiirabitöötaja töö.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus - töötamine rühmas ja paaris, koostöö tegemine erinevate kaaslastega.

Kultuuriline identiteet - diskrimineerimise mõistmine, erinevuste aktsepteerimine, sallivuse

arendamine.

Teabekeskond ja meediakasutus - kriitiline suhtumine reklaamidesse, stereotüüpsetesse suhtumistesse, oma käitumise eest vastutuse võtmine meediakeskkondades.

Tehnoloogia ja innovatsioon - erinevate arvutiprogrammide kasutamine õppes.

Tervis ja ohutus - turvalise keskkonna loomisele kaasa aitamine, abivajaja märkamine, teadlikkus kiusamise olemusest ja oskus kiusavas olukorras käituda. aitab kaasa turvalise keskkonna kujunemisele. Turvaliste valikute tegema õppimine. "Ei" ütlemise oskus survega seotud olukordades.

Väärtused ja kõlblus - vägivallatu suhtluse, sõltuvusvaba elu, inimelu väärtustamine.

Teised õppeained:

Eesti keel- selge asjakohane eneseväljendus. Korrektnee keelekasutus küsimuste koostamisel ja vastamisel ning infovaldiku tegemisel.

Bioloogia - inimese anatoomia ja füsioloogia.

Inglise keel - rahvusvahelised väljendid esmaabis ja uimastitega seonduvalt.

Kunst - tööde kujundamine.

Liikumisõpetus - liikumispausid tundides.

Õpitulemused 8. klassi lõpus

Õpilane:

- kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost;
- kirjeldab olulisi tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt;
- analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpisisituatsioonis tõhusaid viise otsuste langetamisel tervisega seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega;
- analüüsib enda tervise seisundit ning teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu;
- analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- analüüsib oma igapäevatoitu vastavust tervisliku toidu põhimõtetele;

- selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele;
- selgitab stressi olemust, põhjusi ja tunnuseid;
- kirjeldab stressiga toimetuleku viise ja eristab tõhusaid toimetulekuviise mittetõhusatest;
- kirjeldab kriisi olemust ja seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi.
- kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis;
- demonstreerib õpituatsioonis oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine;
- väärtustab tundeid ja armastust suhetes;
- selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus;
- kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise;
- selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes;
- selgitab soorollide ja soostereotüüpe
- kirjeldab, millised on tõhusad rasestumisvastased meetodid noortele ja millised käitumisviisid aitavad ära hoida nakatumist seksuaalsel teel levivatesse haigustesse;
- teab, mis on HIV ja AIDS ning HIVi nakatumise teid ja võimalusi nakatumise vältimiseks;
- väärtustab vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes ja kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi;
- nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes.
- kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi, mõju inimese tervisele ja toimetulekule;
- kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumiste ärahoidmise ja neisse sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandil, lähtudes igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil;
- kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb;
- kirjeldab ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades;
- Õpilane analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus, tüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele;

ÜHISKONNAÕPETUS

Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega.

Ühiskonnaõpetusel on oluline roll õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonnasse, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla.

II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi ainaena. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitletu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. III kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, on enam pööratud tähelepanu poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana. Majanduse käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetal, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja asjakohasel juhul elusituatsioone.

Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis).

Hindamine

Ainevaldkonnast lähtuvalt on ühiskonnaõpetuse eesmärgiks aidata kaasa nt sotsiaalse pädevuse kujundamisele ja ühiskonnaõpetusest lähtuvalt sotsiaalse kirjaoskuse kujundamisele, millena mõistetakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mida on vaja toimetulekuks dünaamilises ning mitmekultuurilises keskkonnas ning toimimiseks teadlike kodanikena demokraatlikus ühiskonnas. Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise osapoolte väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata.

Teadmiste laiendamiseks koos arendatakse ühiskonnaõpetuse kaudu järgmisi oskusi:

1. sotsiaalne kirjaoskus, s.o teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud toimetulekuks mitmekultuurilises keskkonnas; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
2. ühiskonna-alaste mõistete tundmine ja kontekstis kasutamine; oskussõnavara laienemine;
3. kriitiline mõtlemine: eri liiki tekstide, statistiliste andmete analüüsimine, meediakirjaoskus;
4. arutlusoskus, tõlgendamine, järelduste tegemine ja seoste loomine, oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine;
5. informatsiooni leidmise oskus enda vajaduste ja huvide tarbeks, suutlikkus seda kriitiliselt hinnata

6. probleemide püstitamine, hüpoteeside sõnastamine, küsimuste esitamine ning neile vastates erinevate lahenduste pakkumine; oskus tegevusi planeerida ja teostada, probleeme lahendada, uurimistulemusi tõlgendada ja esitada.

7. kodanikukompetentsid: finantskirjaoskus, tarbijateadlikkus, tegutsemine kodanikuna, õiguste ja kohustuste tundmine ja täitmine;

8. suuline ja kirjalik eneseväljendus, IKT vahendite kasutamine info hankimiseks ning oma töötulemuste esitlemiseks.

Kuna ühiskonnaõpetuse õpitulemused sisaldavad teadmiste laiendamise kõrval oskuste arendamist, väärtuste kujundamist, otsuste langetamise ja tegutsemisvalmidust ning -oskust, arvestatakse seda ka kontrolli ja hindamise puhul.

II kooliastmes hinnatakse ühiskonnaõpetuses ühiskonnaalaseid teadmisi, arutlusoskust kujundavaid ja kontrollivaid oskusi (lühiessee, artikli analüüs, väitlemine jms), loovaid ülesandeid (kollaaži koostamine, video koostamine jms) ja uurimuslike projektitöid. Praktiliste tööde puhul hinnatakse mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi kulgu. Hoiakute ja väärtuste kohta (nt huvi tundmine, tähtsuse mõistmine, väärtustamine, vajaduste arvestamine, reeglite järgimine) antakse õpilasele tagasisidet.

III kooliastmes sobivad kokkuvõtvaiks hindamiseks probleemküsimuste avamine, arvamslugu, uurimus ja juhtumianalüüs, dokumendi, statistiliste andmete ja karikatuuri analüüs, kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded: mõiste ja selgituse kokkuviiimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms) ning info rühmitamine. Praktiliste tööde puhul hinnatakse töö plaanimise, tegemise, tulemuste tõlgendamise, järeldamise, põhjendamise ning tulemuste esitamise oskust. Praktiliste tööde puhul hinnatakse mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi kulgu. Hoiakute ja väärtuste kohta (nt huvi tundmine, tähtsuse mõistmine, väärtustamine, vajaduste arvestamine, reeglite järgimine) antakse tagasisidet.

Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine. Koolidemokraatia ja kodanikuühiskond

Õpitulemused	Õpisisu ja mõisted
<ul style="list-style-type: none"> • Teab olulisemaid inimõigusi. • Tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, teab õiguste ja vastutuse tasakaalu. • Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. • Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. • Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus. 	<ul style="list-style-type: none"> • Peamised inimõigused, lapse õigused ja kohustused. • Sõnavabadus ja selle põhimõtted. • Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal. • Demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. • Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. • Kooli sisekord (kodukord).
<ul style="list-style-type: none"> • Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti. • Teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta. • Teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid. • Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 	<ul style="list-style-type: none"> • Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid. • Rahva osalemine ühiskonna valitsemises: arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud. • Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. • Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus.

Allikad ja autoriõigused

Õpitulemused	Õpisisu ja mõisted	Lõiming teiste ainetega
<ul style="list-style-type: none"> Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata. 	<ul style="list-style-type: none"> Fakt ja arvamus Erinevad allikad ning viitamine Argumenteerimine Autoriõigused 	<ul style="list-style-type: none"> Matemaatika: rooma ja araabia numbrid, positiivsed ja negatiivsed arvud Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt

Kultuur ja sallivus. Euroopa riigid ja Eesti naaberriigid

Õpitulemused	Õpisisu ja mõisted
<ul style="list-style-type: none"> Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja. Seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid rahvus, riik, võrdõiguslikkus ja sallivus. Nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid. Toob näiteid naiste ja meeste võrdsete õiguste ning nende rikkumise kohta Eestis; Nimetab ja näitab kaardil Euroopa riike ning Eesti naaberriike. 	<ul style="list-style-type: none"> Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus; Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm), sooline võrdõiguslikkus. pere ja suguvõsa, kogukond. Euroopa riigid Eesti naaberriigid

Planeerimine ja tarbimine

Õpitulemused	Õppesisu ja mõisted
<ul style="list-style-type: none"> • Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. • Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. • Käitub teadliku tarbijana, teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel. • Iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed ja ametid. • Selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale. • Oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ning tunneb tarbija õigusi.	<ul style="list-style-type: none"> • Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. • Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. • Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika.

Lõiming teiste ainetega

Eesti keel ja kirjandus: rahvaluule, omakultuur ja kultuuriline mitmekesisus; teemade käsitlemine ilukirjanduslikes teostes.

Geograafia: Eesti asend Euroopas, Eesti naaberriigid. Eesti maakonnad. Riigid Euroopa Liidus. Ajalugu: kogukonna identiteedi teke; soorollide kujunemine ja muutumine; Euroopa tsivilisatsiooni kujunemine; kogukondade kujunemine ja roll; eluolu erinevates tsivilisatsioonides Inimeseõpetus: all eelarvamuste mõju; sugudevahelised erinevused, soorollid; kogukonnasisesed suhted; suhted teistega. Demokraatia kujunemine; seaduste teke ja roll; erinevad riigiinstitutsioonid ajaloo vältel; inimese õiguslik seisund ja kaitse, tööjaotus ühiskonnas.

Muusika: autoriõigused

Matemaatika: statistilise materjali kasutamine

Kunstiõpetus: teema avamine omaloomingus. Autoriõigused.

Inimeseõpetus: tervisekasvatus; suhtlemine teistega, konfliktide lahendamine; õnnetusjuhtumite ennetamine, abi kutsumine. Internetisuhtluse ohud ja võimalused; meediaohud, vastutus oma sõnade ja tegude eest meedias.

III kooliaste

9. klass

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine.
4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.
14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.
17. Teab, mis on koolidemokraatia ja leiab demokraatlikke võimalusi koolielus kaasaraäkimiseks (Kalamaja Põhikooli näitel).

Õpitulemused

III. kooliastmes käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

Õpilane:

Õpitulemused	Õpisisu ja mõisted
Identiteet ja kultuuriline mitmekesisus <ul style="list-style-type: none"> • Selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele. • Võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel. • Mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul. • Märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi. • Toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris. • Mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet. • Toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale. • Analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist. • Selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit. • Toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas.	Identiteet ja kultuuriline mitmekesisus <ul style="list-style-type: none"> • Stereotüüp, sooroll. Nende mõju ühiskonnale ja üksikisikule. • Subkultuur ja selle osa ühiskonnas. • Kultuuriliste erimeelsuste teemalised arutelud ja analüüsid. • Diskrimineerimine ja selle äratundmine. Juhtumianalüüsid. • Kultuurilaenud ja mõjutused. • Identiteet ja selle kujunemine. • Sallimine, sallimatus ja vaenukõne. • Kultuuritarbimine ja kultuuripärand: mis on kultuur, milline on olnud kultuur enne meie aega. Erinevad kultuurid ja Eesti kultuur nende taustal.
Info otsimine. Valeinfo. Propaganda <ul style="list-style-type: none"> • Oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks. • Tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud. • Oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.	Info otsimine. Valeinfo. Propaganda <ul style="list-style-type: none"> • Valeinfo, propaganda, tsensuur. • Propaganda äratundmine ja tsensuuri olemuse ja tagajärgede mõistmine. • Info otsimine: tutvumine põhiliste infoallikatega (Google, Google Scholar, erinevad uudisteportaalid jms). Info usaldusväärsuse hindamise kriteeriumid.

<p>Demokraatia ja põhiseaduslikud institutsioonid. Õigused ja kohustused. Käitumine</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid. • Selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet. • Loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur. • Toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides. • Märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma. • Toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid. • Teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid. • Nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid. • Analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist. 	<p>Demokraatia ja põhiseaduslikud institutsioonid. Õigused ja kohustused. Käitumine</p> <ul style="list-style-type: none"> • Võimude lahusus: seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim. • Demokraatia ja diktatuuri peamised tunnused. Otsene ja kaudne demokraatia. Autoritaarne ja totalitaarne diktatuur ning nende erinevused. • Igähe võimalused tagada ühiskonna ja kooli demokraatlikkus. • Õpilase ja kodaniku õigused ja kohustused. • Õigusriik ja politsei: mis neid eristab ja kuidas neid ära tunda. • Põhiseaduslikud institutsioonid (riigikogu, valitsus, president): peamised ülesanded, nende valimine ja kontroll nende üle. • Käitumisjuhised ohuolukorraks.
<p>Riigi-, era- ja kodanikusektor. Kodanikuühiskond</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris. • Teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist. • Analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel. 	<p>Riigi-, era- ja kodanikusektor. Kodanikuühiskond</p> <ul style="list-style-type: none"> • Riigi-, era- ja kodanikusektor: mis neid eristab ja mis seob. Sektorite kirjeldamine ja ettevõtete, ühenduste jms paigutamine sobivasse sektorisse. • Kodanikuosalus ühiskonnas: streik, miiting, arvamuse avaldamine, allkirjade kogumine, arutelud. • Vabatahtlik töö ja selle tunnused. • Koolidemokraatia: õpilasesindus, selle töö ja valimine. Õpilasesinduse tööga tutvumine.

<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab võimalusi, kuidas saavad õpilased koolielus kaasa rääkida (Kalamaja Põhikooli näitel). 	
<p>Majandus ja karjääri planeerimine. Tarbimiskäitumine</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist. • Selgitab avaliku konkursi tähtsust. • Teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse. • Analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist. • Selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale. • Analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused. • Teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest. 	<p>Majandus ja karjääri planeerimine. Tarbimiskäitumine</p> <ul style="list-style-type: none"> • Plaanimajandus, naturaalmajandus, turumajandus. Mis neid majandussüsteeme seob ja mis eristab? • Avalik konkurss: miks seda vaja on? • Maksud: otsesed ja kaudsed maksud. Maksumäärad. Aktsiis. • Riigi sekkumine majandusse: kuidas riik sekkub ja miks seda vaja on? • Tarbimine: inimeste valikud, liigtarbimine. Näpunäited oma tarbimisalase käitumise analüüsiks. • Karjääri planeerimine: CV koostamine, töötaja ja tööandja ning nende õigused ja kohustused, tööturg, tööleping ja selle olulisus. Ümbrikupalk. • Sotsiaalne ettevõtlus ja selle näited ühiskonnas.
<p>Rahvusvahelised suhted. Eesti positsioon maailmas</p> <ul style="list-style-type: none"> • Analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid. • Selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid. • Teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma. • Toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga. 	<p>Rahvusvahelised suhted. Eesti positsioon maailmas</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rahvusvahelised organisatsioonid. NATO, Euroopa Liit. • Riikidevahelised suhted ja neid mõjutavad tegurid. • Euroopa Liidu kodanikuks olemine ja sellega kaasnevad õigused ja võimalused.

Lõiming:

Eesti keel – suuline ja kirjalik eneseväljendus suulistest aruteludes ja kirjalikes töödes.

Geograafia – Eesti ja Euroopa kaardi tundmine.

Ajalugu – näited ajaloost erinevate riigivalitsemisvormide kohta.

AJALUGU

Õppeaine kirjeldus

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõtte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos. Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust ning paljusid Eesti ajaloo probleeme.

Põhikooli ajalooõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

- tunneb huvi mineviku vastu;
- tunneb oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu, Euroopa ning maailma ajalugu ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste ja isikute kaudu;
- kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis, eristab ajaloofakti tõlgendusest ning arvamusest, näeb ja sõnastab probleeme ning esitab neist lähtudes küsimusi ja pakub lahendusteid;
- leiab, üldistab, tõlgendab, kasutab ja hindab kriitiliselt ajalooteavet ning allikate usaldusväärsust;
- väärtustab kultuurilist mitmekesisust ja oma rolli kultuuripärandi säilitajana ning määratleb end oma rahva liikmena;

- mõistab ühiskonna mitmekesisust, kujundab ning põhjendab oma arvamust, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;
- tunneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid, tekstiliike ja teabeallikaid, väljendab oma teadmisi ning oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kasutab õppetegevuses IKT vahendeid

II kooliaste

II kooliastmes alustatakse ajalooõpinguid algõpetusest, mille raames õpitakse tundma ajaarvamist ja allikaid, tehakse tutvust ajaloo sündmuste, isikute ja eluoluga minevikus. Käsitletakse valitud näiteid muinas- ja vanaajast, vanadest idamaadest, Vana-Kreeka ja VanaRooma ajaloost.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.
2. Teab, et ajaloo sündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
4. Teab näiteid kodukoha minevikust.
5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemise loos.
6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.
7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.
10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.
11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.
14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.

15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

5. KLASS

Ajalooõpetuse peamine eesmärk 5. klassis on **huvi äratamine ajaloo vastu** ning ajaloo õppeks tarvilike **teadmiste ja oskuste kujundamine, ei eeldata** süstemaatiliste teadmiste kujunemist. Õppetöös kasutatakse erinevaid ajalooallikaid ning minevikust jutustavaid pilte, lugusid, filme jne. Õpilased tutvuvad ajaloo põhimõistetega ning kujundatakse ja arendatakse mitmesuguseid oskuseid: ajas orienteerumine, oskus töötada erinevate ajalooallikatega, funktsionaalne kirjaoskus, küsimuste esitamine ning neile vastamine, informatsiooni hankimine ja selle usaldusväärsuse hindamine, koostööoskus ja loovus, kasutatakse ajaloolast sõnavara.

Ajaarvamine ja ajalooallikad

Õpitulemused	Õpisisu ja mõisted
<ul style="list-style-type: none"> • Kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number • Paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajajuhikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid • Mõistab, et ajaloo jagamine on tinglik ning ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada ajaloo uurimist • Jagab ajalugu perioodideks (kujuneb arusaam ajaloolise keskkonna kujunemisest) esi- ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu	<ul style="list-style-type: none"> • Ajaarvamine • eKr, pKr • sajand, aastatuhat, ajatelg • Rooma number, araabia number

<ul style="list-style-type: none"> • Teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid • Nimetab ja liigitab ajalooallikaid • Kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik, suuline, esemeline ja audiovisuaalne allikas, muuseum, arhiiv • Iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Suulised, esemelised, kirjalikud ja audiovisuaalsed allikad. • Muuseum, arhiiv, • Kroonika, legend, • Arheoloogia, muistis
<ul style="list-style-type: none"> • Kasutab perekonnavaloo uurimisel eritüübilisi allikaid. 	<ul style="list-style-type: none"> • mälestused, intervjuud, fotod, videod, päevikud, kirjad jne

Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu

Õpitulemused	Õpisisu ja mõisted
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus • teab kodukohaga ja Eestiga seotud muinasaja asulaid ning kirjeldab selle/nende tekkimise ja kujunemise põhjuseid • kirjeldab muinasaja inimese eluolu ja selgitab inimese sotsiaalse rolli kujunemist ühiskonnas • nimetab mõnda avastust /leiutist ja selgitab selle/nende tähtsust 	<ul style="list-style-type: none"> • Elu muinasajal • Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg • Korilus, küttimine • Kodukohaga seotud muinasaja asustus, muinaslinnus
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ja iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust • teab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärge 	<ul style="list-style-type: none"> • muistne vabadusvõitlus • Läti Henrik ja Liivimaa kroonika • Muinasmaakonnad • Ristiusk

<ul style="list-style-type: none"> • teab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloo olulised • selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas 	<ul style="list-style-type: none"> • Lembitu
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas • teab ja selgitab, mis roll oli kirikul keskaja ühiskonnas ja kultuuriloos • toob näiteid oma kodukoha ja/või Eesti ajaloomälestistest ja selgitab nende olulisust • kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat, toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu • kirjeldab keskaja inimese eluolu ja tegevusalasid • kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat 	<ul style="list-style-type: none"> • Elu keskajal • Ristiusk, kirik, (katoliku kirik, paavst), klooster • Elu keskajal linnas ja maal • raad, tsunft, raekoda • Hansa Liit, gild • linnaõigus, linnused

Eesti ajalugu

Õpitulemus	Õpisisu ja mõisted
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos, toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus • mõistab ajaloosündmuste ajalist järgnevust 	<ul style="list-style-type: none"> • Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil • Liivi sõda, • Ivan IV (Balthasar Russow, Liivimaa kroonika) • Põhjasõda ja Peeter I • Karl XII

<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab ajalooksündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost • nimetab ajalooliseid isikuid ja miks nad on ajaloos olulised 	
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu • kirjeldab inimeste eluolu minevikus • teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust • leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid 	<ul style="list-style-type: none"> • Eluolu uusajal • Rehielamu ja mõis, toidulaud, rõivad ja rahvatraditsioonid • pärisorjus
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis • kirjeldab hariduse andmist minevikus • leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid 	<ul style="list-style-type: none"> • Kool vanal ajal • Tartu Ülikool • Talurahva haridus • Bengt Gottfried Forselius
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos • teab, kes olid Johann Voldemar Jannsen, Lydia Koidula, Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos • kirjeldab tähtsamaid ärkamisaja sündmusi • nimetab mõnda kodukohaga seotud isikut ja/või sündmust ja/või ajaloomälestist 	<ul style="list-style-type: none"> • Rahvuslik ärkamisaeg • Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt • laulu- ja mänguseltsid, • I üldlaulupidu

<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid • kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjuse ja tagajärje seost • teab, kes olid Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust • teab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik 	<ul style="list-style-type: none"> • Eesti iseseisvumine • Päästekomitee: Päts, Konik, Vilms, • Iseseisvusmanifest • Iseseisvuse väljakuulutamine
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost • teab Vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi • teab ja oskab selgitada võidupüha tähtsust Eesti kultuuriloos • teab, kes oli Jaan Poska ja põhjendab tema olulisust. • selgitab Tartu rahu tähtsust • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos • kirjeldab üldist eluolu ja kultuuri, toob näiteid 	<ul style="list-style-type: none"> • Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel • Vabadussõda (1918-1920) • Johan Laidoner, Jaan Poska • Võnnu lahing, võidupüha, , • Tartu rahu • Maaseadus, Eesti kroon, üldine eluolu ja kultuur
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost • toob näiteid, kuidas Teine maailmasõda mõjutas elu Eestis 	<ul style="list-style-type: none"> • Eesti ja Teine maailmasõda • Stalin, Hitler, • MRP, Nõukogude okupatsioon, küüditamine • Saksa okupatsioon, holokaust • suur põgenemine

<ul style="list-style-type: none"> • teab, kes olid Jossif Stalin ja Adolf Hitler ning selgitab nende mõju Eesti ajaloole • toob näiteid oma perekonnaloost 	
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest Eesti ajaloos ja isiklikus elus; toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised. • iseloomustab erinevatest valdkondadest ENSV eluolu • toob näiteid ja teab mõnda lugu oma perekonnaloost ENSV ajal • teab ja tunneb kodukohaga seotud paiku, isikuid 	<ul style="list-style-type: none"> • Nõukogude aeg • metsavendlus, kolhoos, eluolu ENSV-s
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust; toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus • teab, kes oli Lennart Meri selgitab tema olulisust • teab, mis põhjustel sai Eesti iseseisvuse taastamine võimalikuks • oskab nimetada mõnda iseseisvumise taastamisega seotud sündmust • teab mõnda perekonnalugu 	<ul style="list-style-type: none"> • Iseseisvuse taastamine • laulev revolutsioon • Balti kett • Lennart Meri • fosforiidisõda

Lõiming teiste ainetega

Matemaatika: rooma ja araabia numbrid, positiivsed ja negatiivsed arvud. ajaarvamine, ressursside planeerimine, matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine, põhjendamine ja tõestamine, loogiline arutelu, ajaarvamine, ressursside planeerimine.

Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt. Eesti- ja maailmakaart (poliitiline kaart, maailmamered, ookeanid, suuremad jõed, järved)

Eesti keel ja kirjandus: väljendusoskus kirjalikult ja suuliselt, tekstide lugemine ja mõistmine, õigekeelsus, teksti analüüs, tööde vormistamine. Matemaatika: ajaarvamine, ressursside planeerimine, matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine, põhjendamine ja tõestamine, loogiline arutelu

6. KLASS

Muinaaeg ja vanaaeg

Muinaaeg

Õpitulemused	Õppesisu ja mõisted
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut • kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt	<ul style="list-style-type: none"> • esiaeg ehk muinaaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu • eKr, pKr • sajand, aastatuhat, kümnend, araabia number • Rooma number • ajalooallikad, arheoloogia
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis	<ul style="list-style-type: none"> • inimese kujunemine, • kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg • sugukond, küttimine ja korilus

<ul style="list-style-type: none"> • nimetab muinasaja perioode ja toob näiteid erinevate perioodidele iseloomulikest tunnustest, avastustest ja leiutistest • kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid • seletab ja kasutab mõisteid kontekstis 	
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi • teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust • kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis • teab esimesi asulaid: Pulli ja Kunda Lammasmägi • teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu 	<p>MUINASAEG EESTIS</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pulli, Kunda Lammasmägi, • alepöld, kindlustatud asula, kalmed

Vanad idamaad

Õpitulemused	Õppesisu, mõisted
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus 	<ul style="list-style-type: none"> • tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, • Egiptus ja Niilus • Mesopotaamia - Eufrat ja Tigris • Hiina - Huanghe ja Jangtse,

<ul style="list-style-type: none"> • nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust • selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid • oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana Indiat ja Vana Hiinat 	<ul style="list-style-type: none"> • India - Indus ja Ganges
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos • teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus • teab, kes oli Hammurapi • mõistab Mesopotaamia kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näiteid 	<p>MESOPOTAAMIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sumerid, linnriik, • Babüloonia, • Hammurapi seaduste kogu • kiilkiri, savitahvel • tsikuraat • Ištar, Marduk, • potikeder ja ratas • Gilgameš
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis 	<p>EGIPTUS</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vaarao, preestrid, templid, ametnikud, orjad, • hieroglüüfid, papüürus, • palsameerimine, muumia, sarkofaag, • püramiidid,

<ul style="list-style-type: none"> • teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon • kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel • tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias • toob näiteid kujutavast kunstist, teab mõnda Egiptuse püramiide 	<ul style="list-style-type: none"> • kalender, aritmeetika ja geomeetria
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos • teab, et foiniiklased head meresõitjad, võtsid kasutusele tähestiku • teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon • teab, mis on Vana Testament 	<p>VAHEMERE IDARANNIKU KÕRGKULTUURID: FOINIIKIA, IISRAELI JA JUUDA RIIK</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tähestik, meresõitjad, Kartaago • Ainujumala usk, Jahve, Mooses, Vana Testament, kümme käsku
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas. • teab, et Vana-India ja Hiina kõrgkultuurid tekkisid suurte jõgede äärde • teab, mis on kastisüsteem 	<p>VANA-INDIA JA VANA-HIINA</p> <ul style="list-style-type: none"> • India ja Indus, Ganges, kastisüsteem, usulised tõekspidamised, budism ja taoism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male • Hiina ja Huang He, Jangtse, keisriigi algus, Hiina müür, Suur Siiditee, kompass, paber, Konfutsius

<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest • mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis 	
--	--

Vana-Kreeka

Õpitulemused	Õpisisu, mõisted
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis • toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos • oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta • teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist 	<p>KREETA-MÜKEENE KULTUUR</p> <ul style="list-style-type: none"> • Balkani poolsaar • Hellas ja hellenid, barbarid • Kreeka, Kreeta, Ateena, Sparta, Knossos, Mükeene
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi • kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat • toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised • kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja 	<p>KREEKA LINNRIIGID</p> <ul style="list-style-type: none"> • polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, • Perikles, • Kreeka-Pärsia sõjad (Maratoni lahing)

<p>Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal</p> <ul style="list-style-type: none"> • seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori 	
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist • iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust • toob näiteid Vana-Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest • oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid • jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist • püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning mõistab Vana-Kreeka kultuuri mõju Euroopa ajaloole 	<p>VANA-KREEKA KULTUUR JA TEADUS</p> <ul style="list-style-type: none"> • Homeros, eeposed “Ilias” ja “Odüsseia” • Herakles ja kangelased • komöödia ja tragöödia, • titaanid ja Olümpose jumalad • Olümpia, olümpiamängud, 776 eKr, • templid, arhitektuur, skulptuur, vaasimaalid • Herodotos • Filosoofia, Pythagoras, Hippokrates, Sokrates, Platon, Aristoteles
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos 	<p>HELLENISM</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aleksander Suur • hellenism • Aleksandria, • seitse maailmaimet

<ul style="list-style-type: none"> • teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi • teab, kes oli Aleksander Suur ja kirjeldab tema vallutuste tagajärgi • selgitab, mis on hellenism ning toob näiteid hellenismiaja kultuuri- ja teadussaavutustest 	<ul style="list-style-type: none"> • Teadlased Eukleides, Archimedes, Ptolemaios
---	---

Vana-Rooma

Õpitulemused	Õpisisu, mõisted
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis • paigutab ajatelejele ajaloosündmuse, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid • näitab kaardil: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi, Alpi mäestik • teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos 	<p>ROOMA RIIGI TEKKIMINE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik • Remus ja Romulus, 753 eKr • Kapitolium, foorum, ladina keel, etruskid

<ul style="list-style-type: none"> • paigutab ajatelejele Rooma linna asutamise aasta • selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitoolium, foorum, ladina keel 	
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust • selgitab Rooma vabariigi riigikorda • kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist • teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks • seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk • teab, kes oli Caesar ja põhjendab tema olulisust 	<p>ROOMA VABARIIK</p> <ul style="list-style-type: none"> • vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, • Puunia sõjad, • Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõda
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis • kirjeldab eluolu Rooma riigis 	<p>ELU VANAS-ROOMAS</p> <ul style="list-style-type: none"> • patriitsid, plebeid, rahvatribuun, perekond, ori, gladiaator

<ul style="list-style-type: none"> • teab mõisteid: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis 	
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist • toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised • toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus • teab roomlaste usule iseloomulikke jooni • mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos • teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos • kasutab uusi mõisteid õiges kontekstis 	<p>KULTUUR JA RELIGIOON VANAS-ROOMAS</p> <ul style="list-style-type: none"> • templid, amfiteater, akvedukt, triumf • Colosseum • kristlus, Uus Testament, piibel
<p>ÕPILANE:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos • teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele • paigutab ajateljele ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajajuhikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos • selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda 	<p>ROOMA KEISRIRIIK</p> <ul style="list-style-type: none"> • provints • Lääne-Rooma, Ida-Rooma • Augustus, Konstantinoopol, 476, • hunnid • suur rahvasterändamine

<ul style="list-style-type: none"> • tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal • teab, miks lõhenes Rooma keisririik • teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust • teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik 	
--	--

Lõiming teiste ainetega:

Eesti keel ja kirjandus: väljendusoskus kirjalikult ja suuliselt, tekstide lugemine ja mõistmine, õigekeelsus, teksti analüüs, tööde vormistamine. Piiblilood, erinevate rahvaste müüdid. teater (teatri algus, lava paiknemine, tragöödia ja komöödia, esimesed näidendid), müüdid, eepos (Ilias, Odüsseia).

Matemaatika: rooma ja araabia numbrid, positiivsed ja negatiivsed arvud. Ajaline järjestus.

Loodusõpetus: aed ja põld elukeskkonnana

Tehnoloogiaõpetus: tehnika areng ajastute kaudu, lähtudes materjalidest ja töötlusviisidest.

Tehnika areng; ratas kui pöördeline leiutis inimkonna ajaloos.

Geograafia: põlluharimise esimesed piirkonnad kaardil, kiviaja asulad Eesti alal, informatsiooni leidmine kaardilt. Lõuna-Euroopa mered, jõed, saared, poolsaared..

Kunstiõpetus: keraamika, skulptuur. Skulptuuride modelleerimine savist. Reljeef.

Arhitektuur: püramiidid, templid.

Kehaline kasvatus: olümpiamängud (võistlusteks valmistumine, olümpiaalad võrreldes tänapäevaga, atleedid).

III kooliaste

III. kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.
3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.
4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.
6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.
7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toimunud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
11. Mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud.
12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
14. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
15. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

Õpitulemused

III kooliastmes käsitletakse valitud näiteid keskajast, uusajast ja olulisemaid suundumusi lähiajaloo.

Õpilane:

16. iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
17. nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
18. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
19. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
20. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
21. analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
22. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
23. selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
24. selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo;
25. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
26. võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
27. toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
28. toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
29. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
30. teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
31. iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
32. loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusoostest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
33. kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
34. toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
35. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
36. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
37. iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;

38. tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
39. kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
40. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
41. toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
42. märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
43. selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
44. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
45. teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
46. selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
47. selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.

Õppetulemuste jaotus klassiti III kooliastmes

7. klass	8. klass	9. klass
<ol style="list-style-type: none"> 1. iseloomustab põhitunnuste alusel keskaega; 2. nimetab keskajal levinud kunstistiilide (romaani ja gooti still, renessanss) olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid ; 3. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 	<ol style="list-style-type: none"> 1. iseloomustab põhitunnuste alusel uusaega; 2. nimetab uusajal levinud kunstistiilide (barokk, rokokoo, klassitsism) olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; 3. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 4. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma 	<ol style="list-style-type: none"> 1. iseloomustab põhitunnuste alusel lähiajalugu; 2. toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 3. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 4. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 5. analüüsib Eesti omariikluse

<p>4. arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;</p> <p>5. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>6. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;</p> <p>7. võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;</p> <p>8. toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;</p> <p>9. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;</p> <p>10. teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;</p> <p>11. loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi</p>	<p>seisukoha ning põhjendab seda;</p> <p>5. selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>6. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;</p> <p>7. selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;</p> <p>8. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;</p> <p>9. võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;</p> <p>10. toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;</p> <p>11. toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;</p> <p>12. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;</p> <p>13. teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia</p>	<p>kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;</p> <p>6. analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;</p> <p>7. selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo;</p> <p>8. toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;</p> <p>9. võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;</p> <p>10. analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;</p> <p>11. teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;</p> <p>12. iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;</p> <p>13. loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusoontest, suuna esindajatest</p>
--	--	---

<p>kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <p>12. kirjeldab, kuidas oli keskajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;</p> <p>13. toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast keskajal;</p> <p>14. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;</p> <p>15. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>16. toob näiteid keskaja kultuuripärandist;</p> <p>17. märkab kodukoha</p>	<p>arengust antiikajast tänapäevani;</p> <p>14. loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <p>15. kirjeldab, kuidas on erineval ajal (keskaeg, uusaeg) maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;</p> <p>16. toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast uusajal;</p> <p>17. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;</p> <p>18. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>19. iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja</p>	<p>erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <p>14. loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <p>15. kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;</p> <p>16. toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast lähiajaloo;</p> <p>17. analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;</p> <p>18. teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>19. iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik</p>
---	---	--

<p>(Tallinna linn, Kalamaja asum) kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;</p> <p>18. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;</p> <p>19. teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;</p> <p>20. selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;</p>	<p>sotsiaaldemokraatia le tänapäeval;</p> <p>20. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;</p> <p>21. toob näiteid uusaja kultuuripärandist;</p> <p>22. märkab kodukoha (Tallinna linn, Kalamaja asum) kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;</p> <p>23. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;</p> <p>24. teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;</p> <p>25. selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;</p> <p>26. selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.</p>	<p>konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatia le tänapäeval;</p> <p>20. tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;</p> <p>21. kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;</p> <p>22. analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;</p> <p>23. toob näiteid lähiajaloo kultuuripärandist;</p> <p>24. märkab kodukoha (Tallinna linn, Kalamaja asum) kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;</p> <p>25. selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;</p> <p>26. märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;</p> <p>27. teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja</p>
---	---	---

		<p>epideemiatega võitlemisel;</p> <p>28. selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;</p> <p>29. selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.</p>
<p>Õpisisu ja mõisted:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Keskaja dateerimine ja iseloomustamine. • Frangi riik, Karl Suur, riigi jagunemine pärast Karl Suure surma. • Keskaegse inimese maailmapilt: kristlus ja selle osatähtsus inimeste elus, erinevad seisused ja nendesse suhtumine. • Erinevad ühiskonnagrupid keskajal: heidikud ja vähemused, rüütlid, naised, kaupmehed, käsitöölised. • Katoliku kiriku ülesehitus. • Ketser, inkvisitsioon, pühak, reliikvia. • Keskaegne riik ja selle juhtimine, paavsti ja keisri vahelised vastuolud. • Hansa Liit ja Vana-Liivimaa. • Viikingid: nende peamised 	<p>Õpisisu ja mõisted:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uusaja dateerimine ja iseloomustamine. • Erinevad seisused ja nende tähtsus uusajal. • Uusaegse inimese maailmapilt ja selles toimunud muutused: renessanss, valgustusajastu, teaduslikud saavutused. • Absoluutne ja konstitutsiooniline (põhiseaduslik) monarhia. • Louis XIV, Versailles' loss ja õukond. • Valgustatud monarhia. • Eesti Rootsi ja Venemaa koosseisus: Liivi sõda ja põhjasõda, hariduse areng Rootsi ajal, reduktsioon. Vene tsaarivõimu alla minek ja esimene sajand Vene impeeriumis (18. sajand). Karl XII, Peeter I, Katariina II. • Prantsuse revolutsioon. Napoleoni võimuletulek, sõjad ja langus. Viini kongress. • 1830. ja 1848. aasta revolutsioonid. 	<p>Õpisisu ja mõisted:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lähiajaloo dateerimine. • Esimene maailmasõda ja selle lõpp. Pariisi rahukonverents ja Versailles' leping. • Eesti Vabariigi iseseisvumine ja Vabadussõda. Päästekomitee, Landeswehri sõda. • Maailm kahe maailmasõja vahel: USA, Prantsusmaa, Suurbritannia, Prantsusmaa, Nõukogude Liit, Saksamaa, Itaalia. • 1920. aastate majanduslik edu. • 1929. aastal alanud majanduskriis. Suur depressioon: selle põhjused, sisu ja kriisist väljumise teed. • Ideoloogiad: natsionaalsotsialism, fašism, kommunism. • Eesti kahe maailmasõja vahel: maareform, 1924. aasta detsembrimäss, Eesti krooni kasutuselevõtt, majanduskriisi mõjud Eestile, 1934. aasta

<p>tegevusalad, reisisid, seotus Eesti ajalooaga.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vana-Vene riik: riigi rajamine, Rjurik, Vladimir Püha ja ristiusu vastuvõtmine. Seosed viikingite ja Bütsantsiga. • Bütsants: riigi ajalugu ja kultuur. Võrdlused Lääne-Rooma impeeriumiga ja mõjud, mis on jõudnud ka tänapäeva maailma. 	<ul style="list-style-type: none"> • Rahvusluse areng 19. sajandil ja selle mõju Eestile. • Rahvuslik ärkamisaeg Eestis: estofiilid, Kreitzwald, Faehlmann, Jakobson, Hurt, Jannsen, Koidula. Seltsiliikumine. • Tööstuslik pööre: toimumise eeldused ja areng. Uued tehnoloogilised saavutused. Maailmanäitused. Tööliste olukord. 	<p>riigipööre, vaikiv ajastu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teine maailmasõda maailmas ja Eestis: Molotovi-Ribbentropi pakt, baaside leping (Eesti), Hitleri-vastane koalitsioon, Normandia dessant, Jalta, Potsdami ja Teherani konverentsid, tuumapommi kasutamine. Märtsipommitamine (Eesti). Tähtsamad teise maailmasõja lahingud Eestis ja maailmas (Euroopa ja Vaikse ookeani piirkond). • Külma sõda: kahepooluseline maailm, kosmosevõidujooks, tuumasõjaohu, külma sõja avaldumine kultuuris ja igapäevaelus. • Berliini blokaad, Korea sõda, Suessi kriis, Vietnami sõda, Kuuba kriis, Afganistani sõda. • ENSV: EKP ja elu Eestis Nõukogude Liidu okupatsiooni all (1944-1985). ENSV juhtimine. Karotamm, Käbin, Vaino. • Nõukogude Liidu lagunemine: perestroika, glasnost, Gorbatšov, 1991. aasta augustisündmused. • Eesti Vabariigi taasiseseisvumine: Hirvepargi miiting, Loomeliitude Ühispleenum, MRP-AEG, laulev
--	--	--

		revolutsioon, Kodanike Komiteede Liikumine, Rahvarinne, ERSP, IME, üleminekuperiood, 1991. aasta augustis toimunu mõju Eestile, Eesti Vabariigi taastamine. <ul style="list-style-type: none"> • Eesti Vabariik 1991- 2004: võõrvägede lahkumine, Eesti krooni kasutuselevõtt, NATO ja Euroopa Liiduga liitumine.
--	--	--

Lõiming:

Eesti keel – suuline ja kirjalik eneseväljendus suulistes aruteludes ja kirjalikes töedes.

Geograafia – ajalooliste riikide, linnade jms kaardile kandmine, töö ajalooatlasega.

Ühiskonnaõpetus – võimude lahususe idee, demokraatia ja diktatuur.

Kunstiõpetus – ajalooliste sündmuste, isikute, paikade jms kujutamine joonistustel, kunstiteoste analüüs.